

Скандинавська утопія? Гендерна рівність і трудові vs. репродуктивні ресурси у Швеції

Тетяна Бурейчак,

Тамара Марценюк

Тетяна Бурейчак – дослідниця факультету гендерних досліджень університету Лінчюпінга (Швеція). bureuschak@gmail.com

Тамара Марценюк – соціологиня, дослідниця гендерних питань, доцентка кафедри соціології «Києво-Могилянської академії». tarakuta@gmail.com

Швеція, разом з іншими скандинавськими країнами, посідає «особливе» місце в дослідженнях систем загального добробуту та політики гендерної рівності. Часто її представляють як найбільш «прогресивну» щодо обох цих аспектів соціальної політики та протиставляють країнам, у яких неолібералізм перетворився на панівний політичний, економічний і соціальний дискурс.

За останні сімдесят років політики загального добробуту шведські жінки вийшли у публічну сферу, у тому числі на ключові позиції державного рівня (майже половину місць у шведському парламенті – Риксдазі – займають жінки). Наразі новий «скандинавський рецепт» розв'язання проблеми гендерної нерівності – це більш активне залучення чоловічих ресурсів у репродуктивну сферу, що означає перерозподіл такого важливого ресурсу як час. У ситуації, коли держава далі активно підтримує соціальну сферу, все одно актуально підважувати стан справ, коли репродуктивну і доглядову працю, зокрема оплачувану, виконують переважно жінки (доволі часто із «нижчих» класів, жінки-мігрантки).

Держава загального добробуту при цьому намагається сприяти балансуванню трудових і репродуктивних ресурсів, забезпечуючи розвиток соціальної інфраструктури, матеріальну допомогу батькам тощо. Звісно, не завжди така політика виявляється успішною – зокрема, вона може досягати успіху за рахунок

дискримінації більш маргінальних соціальних категорій населення. У цій статті ми розглянемо досягнення та проблеми політики загального добробуту, а також її вплив на гендерні відносини на прикладі Швеції.

Нордична модель: взаємодія держави і громадянського суспільства

Нордична модель – популярний вислів, яким типово описують соціально-економічний устрій північно-європейських (скандинавських) країн – Норвегії, Ісландії, Швеції, Данії та Фінляндії. Висока економічна ефективність і стабільність, справедливіший розподіл доходів та високі показники соціальної рівності в цих країнах засвідчені в численних крос-національних дослідженнях. Це перетворює нордичну модель на джерело натхнення для пошуків ідеальної соціальної та економічної системи. До найбільш принципових ознак цієї моделі відносять:

- систему державного забезпечення, яка передбачає значну державну підтримку та послуги, як-от безкоштовну освіту, всеохопну систему охорони здоров'я та державну пенсійну систему, за рахунок високих податків на доходи;
- значне інвестування в розвиток людського капіталу, що охоплює догляд за дітьми, систему освіти, науки, дослідження та розробки;

- систему інституцій, які регулюють ринок праці, зокрема, тісну співпрацю профспілок та асоціацій роботодавців, координування заробітної плати та відносно щедрі дотації по безробіттю;

- високі показники гендерної рівності, значне залучення жінок до ринку праці та в політику (Andersen, Holmström et al. 2007).

Хоча часто нордичну модель репрезентують як особливе сполучення соціалізму та капіталізму, більш коректно її можна представити як поєднання індивідуалізму, розвинутого громадянського суспільства та державної відповідальності за загальний благоустрій. Таким чином вона репрезентує політичну культуру, в якій держава несе відповідальність за реформування суспільства, покладаючись на активну участь громадян(ок) (Melbi, Ravn, Carlsson Wetteberg 2008). Наприклад, «низовий» жіночий активізм посприяв тому, аби питання гендерної рівності увійшли до політичного порядку денного скандинавських країн. І хоча їх маркують як країни з «державним фемінізмом» (питання гендерної рівності та полічного залучення жінок до органів державно влади десятиліттями розв'язують на державному рівні) (Gustafsson 1997), роль громадянського суспільства не слід недооцінювати.

У широкий науковий обіг терміни «нордична модель» та «скандинавська модель» були запроваджені значною мірою завдяки класичній праці Йюста Еспін-Андерсена (Gøsta Esping-Andersen) «Три світи капіталістичних спільнот загального добробуту» (The Three Worlds of Welfare Capitalism, 1990). У цій роботі дослідник дає характеристику соціальної держави, яка, на його думку, має гарантувати громадянам рівень добробуту, що перевищує задоволення базових чи мінімальних потреб, та пропонує типологію держав загального добробуту, в якій в окрему групу – соціал-демократичний тип – відносить скандинавські країни. Хоча гендерного виміру на початку не було серед критеріїв цієї типології, згодом автор включає його до розгляду та відзначає, що трудова зайнятість в нордичній моделі поєднана з «дефамілізацією» відповідальності за забезпечення добробуту, що максимізують економічну незалежність жінок (Esping-Andersen 2000). Феміністичні дослідниці особливо наголошують на здатності шведської системи загального добробуту одночасно гарантувати право на забезпечення, турботу та захист (Kessler-Harris 2003).

Слід відзначити, що термін «нордична модель» досить умовний, адже, попри деякі паралелі, конкретні політико-економічні траєкторії скандинавських країн до економічної стабільності та соціальної справедливості дещо відрізняються. З огляду на це, ми пропонуємо зосередитися на прикладі однієї скандинавської країни – Швеції.

Держава загального добробуту в Швеції: балансування між жінками як трудовим і репродуктивним ресурсами

Побудова соціальної держави чи держави загального добробуту в Швеції тісно пов'язана з соціал-демократичною партією, яка самостійно чи в коаліції з іншими політичними силами домінувала у Швеції протягом більшої частини ХХ ст. Процеси пізньої модернізації, що передбачали індустріалізацію (до 1930-х Швеція була аграрною та однією з найбідніших країн у Європі), відбувалися паралельно з демократизацією та розвитком громадських рухів – так званою учасницькою демократією – в яку скандинавські жінки були залучені вже на ранніх етапах.

Ще у 1920-х шведські жінки отримали низку прав і свобод, як-от право голосу (1921), доступ до інституції освіти, більше прав у шлюбі та материнстві тощо. З цього періоду історикня Івон Хірדман виділяє кілька етапів регулювання гендерних відносин у Швеції з боку держави, які пов'язує з так званими «гендерними контрактами» (Hirdman 1994). Відповідно до цих контрактів держава регулює гендерні відносини як у публічній, так і в приватній сфері. Так, у 1930-х постало завдання збільшити рівень народжуваності у країні. Цей період Хірдман називає так званим «контрактом домогосподарки» – жінки повністю відповідальні за репродуктивну працю. Вже у наступні десятиліття цей гендерний контракт активно доповнюється запровадженням напівпублічних зручностей (пралень, спортивних залів, бібліотек тощо). Жінки поступово отримують змогу поєднувати репродуктивну працю з продуктивною та брати участь у суспільному житті країни, але спочатку лише у певних аспектах.

У другій половині ХХ ст. більш активно розгортаються дискусії про участь жінок в оплачуваній праці. На політичний порядок денний поряд із питанням про продуктивну працю виходить і питання про доглядову / репродуктивну працю. У 1969 році соціал-демократична партія впровадила ідею сім'ї з подвійним доходом. У 1972 соціал-демократичний уряд проголосив доктрину «свободи вибору», аби підкреслити «імператив подвійної ролі», тобто рівні права й обов'язки стосовно оплачуваної роботи, хатньої праці та догляду за дітьми. Зокрема, прем'єр-міністр Швеції Улоф Пальме у статті «Емансипація чоловіків» (1972) проголошував зміну чоловічої ролі та активне батьківство фундаментальними засадами успіху шведської політики подвійної кар'єри двох сімейних годувальників. Ставши навідемою частиною політичного мейнстріму, цей дискурс є нормалізованим та домінуючим у сучасній Швеції, що, безумовно,

позначається на очікуваннях від чоловіків та їхніх практиках. Як зазначає Хірдман, новий гендерний контракт ґрунтувався на двох суб'єктах: жінках, які прагнули виконувати роботу поза межами дому, та державі, що забезпечувала цих жінок центрами по догляду за дітьми, новим податковим законодавством (1971), виплатами у разі батьківської відпустки (1974). Питання «жінки чи матері», таким чином, в офіційних документах було трансформовано у питання «батьків», що означало залучення чоловіків до родинної сфери. Зокрема, в 1979 році було запроваджене право на шестигодинний робочий день для батьків малих дітей (Women and men in Sweden 2012).

Право вживати протизаплідні засоби та право на аборт (1974) були також великими кроками у гендерній політиці, що надало жінкам можливість контролювати свою репродуктивну та сексуальну поведінку. Ще в 1965 році було криміналізовано зґвалтування у шлюбі (Women and men in Sweden 2012). Авторка звертає увагу, що така державна політика зумовила зростання громадянського статусу (citizenship status) жінок.

Останній період, який аналізує Хірдман – це 1976-1990 роки, що характеризуються гендерним контрактом «рівного статусу». По-перше, майже пропорційно до виходу жінок на ринок праці зросло представництво жінок у парламенті. Кількість жінок збільшилася майже в чотири рази: від 10% у національних, регіональних і локальних органах влади в 1950 році до приблизно 40% у 1990.

Майже протягом століття політику загального добробуту у Швеції реалізували через масштабні соціальні та економічні заходи. Охорону здоров'я, освіту, допомогу молоді та людям похилого віку почали розглядати як основні сфери відповідальності держави (Esping-Andersen 1990). Достатньо щедра державне забезпечення цих сфер уможливлювалося за рахунок системи високого оподаткування. Наприклад, у випадку хвороби або коли один із батьків залишається вдома для догляду за хворою дитиною, ця особа продовжує отримувати заробітну плату у розмірі 80% від загальної суми. Система соціального страхування, впроваджена в 1960-70-ті, зміцнила державну підтримку сім'ї. Це в першу чергу передбачало високі державні виплати по догляду за дітьми та сприяло зростанню можливостей участі жінок в оплачуваній праці. Слід зазначити, що ці зміни впроваджувалися спочатку в середовищі індустріального суспільства, в якому традиційно домінували чоловіки та ідеал чоловіка-годувальника.

1990-ті виявилися випробувальними для системи загального добробуту Швеції. Внаслідок економічної кризи початку 1990-х державні виплати

скорочують, а розриви в системі державної підтримки розширюються. Хоча з того часу ситуація дещо покращилася, та протягом останніх двадцяти років назагал можна спостерігати деяке згортання політики загального добробуту, що супроводжується зростанням економічної критики цієї моделі та водночас пов'язується зі збільшенням економічної нестабільності.

Шведська політика гендерного балансування (ре)продуктивної праці

Як видно з теорії гендерних контрактів Івон Хірдман, у процесі регулювання гендерних відносин і розбудови соціальної сфери, спочатку передусім, жінок вважали «репродуктивними одиницями» і «резервною робочою силою». Натомість з 1990-х років державна соціальна політика робить більші акценти на поширенні репродуктивної сфери на чоловіків. Дискутуються питання часу як важливого ресурсу, якого бракує жінкам, у порівнянні з чоловіками. Саме жінки – особливо ті, які мають дітей, – значно частіше, ніж чоловіки, змушені працювати неповний робочий день, внаслідок чого отримують пізніше значно менші пенсії. Окрім того, підважується ідея «чоловіка як гаманця», основного годувальника родини. Натомість формується громадська думка та одна із більш артикульованих цінностей держави загального добробуту – можливість для чоловіків бути більш «залученими татами».

Уряд Швеції працює над максимальним залученням чоловіків до просування гендерної рівності (Klinth 2002; Nordberg 2005). Це питання маркується не як жіноче, а як таке, що стосується всього суспільства. Щодо жінок здійснюється політика покращення можливостей на ринку праці, щоб жінки мали однакові з чоловіками умови для оплачуваної праці, однакову з чоловіками оплату праці та рівномірний розподіл батьківських обов'язків зі своїми партнерами. Таким чином, одна з головних цілей впровадження гендерної рівності у Швеції полягає в зменшенні гендерної сегрегації на ринку праці та водночас стимулювання відповідальності чоловіків за участь у веденні домогосподарства та догляд за дітьми (Nordberg 2005). Сприятливі умови для поєднання материнства/батьківства та трудової зайнятості у Швеції перетворили її на європейську країну з одним із найвищих показників народжуваності (Євростат 2011). Окрім того, за останнє десятиліття рівень народжуваності у Швеції поступово зростає.

Чоловіки у Швеції отримали право на декретну відпустку в 1974 році. Після народження дитини батькам надається оплачувана на 80% від рівня заробітної плати декретна відпустка протягом 480 днів,

щонайменше 60 із яких зобов'язаний взяти батько/партнер. Політика батьківства у Швеції ґрунтується на принципі «найкраще для дитини». В останні десятиліття цей аргумент почали використовувати для посилення прав татів на опіку над дитиною після розриву шлюбу чи партнерства. Досить поширеним після розлучення є рівномірний розподіл догляду за дітьми, наприклад, коли діти живуть у розлучених батьків по черзі (тиждень чи два).

Гендер, етнічність і клас: чи просто реалізувати «скандинавську мрію» про гендерну рівність?

Попри значні досягнення, реалізація політики гендерної рівності в умовах держави загального добробуту не позбалена й труднощів. У цій статті ми коротко представимо три з них: особливості залученості чоловіків до приватної сфери та репродуктивної праці, гендерно сегрегований ринок праці та етнічні й гендерні нерівності.

Залученість чоловіків до приватної сфери.

Попри те, що шведські чоловіки залучені до домогосподарства та батьківства більше, ніж інші європейські чоловіки, жінки й далі виконують більшу частину роботи з обслуговування та догляду в домогосподарстві (Bonke 1997). Так, у 2011 році чоловіки взяли 24% часу декретної відпустки, тоді як жінки – 76% (Women and men in Sweden 2012). За останні двадцять років (з 1990) час жінок, який вони витрачають на неоплачувану працю в домогосподарстві, скоротився на 1 годину за день і становить 3,5 години, в той час як для чоловіків він зріс на 8 хвилин і становить 2,5 години (Women and men in Sweden 2012: 39).

Деякі дослідники (Forsberg 2007) стверджують, що хоча практики сучасних чоловіків змінилися в бік їхнього більшого залучення до батьківства, це водночас не гарантує значного зростання гендерної рівності в сімейних стосунках. Дослідження батьківства демонструють, що тенденція зростання часу, який чоловіки проводять з дітьми, здійснюється більше за рахунок ігор та прогулянок і менше через догляд за дитиною та пов'язану з цим роботу по домогосподарству. Гендерно сегрегований ринок праці та вища відповідальність жінок за догляд за членами сім'ї та обов'язки по домогосподарству демонструють, що формальна гендерна рівність у Швеції дещо відрізняється від реальної досвіду жінок та чоловіків. Одна з проблем полягає в тому, що політика гендерної рівності на ринку праці сприяла тому, що право жінки працювати стало її обов'язком, водночас сімейна політика наразі не перетворила право чоловіків займатися доглядовою працею на їхній обов'язок.

Гендерно сегрегований ринок праці.

У 2011 році 77% жінок та 83% чоловіків працездатного віку були залучені до трудової сфери (Women and Men in Sweden 2012). Попри високу задіяність жінок в оплачуваній праці, ринок праці у Швеції є одним із найбільш гендерно сегрегованих у Європі (Christiansen and Markkola 2006). Гендерна сегрегація типово має як горизонтальний (жінки та чоловіки залучені в різних професіях), так і вертикальний (чоловіки займають вищі посади) виміри. Найважливіша ситуація домінування чоловіків у технічних та інших «чоловічих» професіях, тоді як жінки більше залучені до професій, пов'язаних з доглядом за дітьми, до шкільної освіти, сфери охорони здоров'я та сфери послуг. Чоловіки водночас більше представлені у приватному бізнесі, який значно менше, ніж держава, цінує репродуктивну працю, і може за рахунок саме цієї праці отримувати надприбутки.

Хоча загалом така ситуація відтворюється в більшості сучасних суспільств, специфіка Швеції полягає в тому, що сама держава, реалізуючи політику загального добробуту, пропонує більш сприятливі умови для зайнятості жінок у бюджетній сфері, де жінкам також легше отримати неповну зайнятість (Evertsson 2000). У 2011 році 32% жінок, залучених до трудової сфери, мали неповну зайнятість, тоді як серед чоловіків цей показник становив 10% (Women and men in Sweden 2012: 55). Робочий час жінок залежить від кількості та віку дітей, тоді як для чоловіків такої залежності простежити не можна.

На думку деяких дослідниць – наприклад, Лістер (Lister 2008) – державна допомога після народження дитини укріплює класові відмінності. Це пояснюється тим, що матері з нижчим освітнім рівнем, які були зайняті в менш кваліфікованих професіях, більше схильні користуватися тривалими оплачуваними державними відпустками по догляду за дітьми, що сприяє ще більшій їх маргіналізації на ринку праці.

Етнічні та гендерні (не)рівності.

Попри позитивний потенціал принципів гендерної рівності та поваги до культурного різноманіття, на прикладі шведського суспільства можна спостерігати тертя та конфлікти на їх стижах. Політика загального добробуту Швеції не є безпроблемною в тому сенсі, що вона включає як лібералізуючі елементи, так і елементи контролю та дискримінації. Втілення принципу рівності в реальності передбачає набуття влади та включення одних груп (жінок) та одночасно маргіналізацію та виключення інших. Ідеться, зокрема, про емігранток, які, попри декларування універсального соціального громадянства та дружньої до жінок політики, марковані як «інші» та перебувають на нижчих

щаблях у скандинавських системах етнічних та гендерних ієрархій.

Значимим, що Швеція є європейською країною з найвищою часткою емігрантів в структурі населення. Емігрант(к)и тут складають приблизно 16% населення (Mulinari 2008: 168), значна частина з них – біженці та шукачі притулку з країн, де відбуваються військові конфлікти (наприклад, Югославії, Ірану, Іраку, Сомалі тощо). Попри політику мультикультуралізму та поваги до різноманітності, підкріплену різними державними механізмами, повноцінне включення мігрантів до шведського суспільства є проблемним.

Особливо це стосується мігранток, які не вписуються в гегемонну модель шведської жінки. Нерідко емігранток вважають пригнобленими та залежними, пасивними, традиційними та такими, яким бракує демократичних традицій з огляду на патріархатні сімейні традиції (Mulinari 2008). Неєвропейських мігранток, таким чином, розглядають як пасивних жертв їхніх культур. У цьому випадку ігнорується расове та етнічне різноманіття, внаслідок чого в публічному дискурсі мігрантки часто представлені як гомогенна група («вони»). Досить проблемним результатом цього стає колоніальне уявлення, що емігранток потрібно навчити прийняти «просунуті» шведські ідеали гендерної рівності. Практичними наслідками такого дискурсу стає маргіналізація мігранток, брак політичної участі, невидимість та нечутність їхніх голосів у мас-медіа, проблемність їхнього входження на ринок праці, де вони найчастіше працюють на малопrestiжних робітничих чи обслуговувальних професіях. Останнім часом у країні поширюється ксенофобна та расистська риторика, адже права партія (Шведські демократи) увійшла до Риксдагу після останніх виборів у Швеції в 2010 році.

Таким чином, шведській підхід до вирішення проблеми гендерної нерівності в контексті політики системи загального добробуту хоч і не перетворився на реальну утопію (адже існують нерозв'язані проблеми), але приніс чи не найбільші результати в порівнянні з іншими країнами. Цей підхід реалізовувався довго (кілька десятиліть), і очевидно, що теперішня ситуація ще не засвідчує його повну реалізацію. Нормалізація цінності гендерної рівності у всьому суспільстві та інституціалізація політики гендерної рівності передбачали також значні державні інвестиції, значною мірою й матеріальні, без яких сучасні досягнення були би неможливими.

Що ж пропонує «скандинавська утопія» (на прикладі Швеції) у результаті десятиліть розбудови держави загального добробуту? В ідеалі – цінності рівності та справедливості для усіх громадян і громадянок. Відповідно до останнього Звіту з розвитку

людського потенціалу ООН (Human Development Report 2012), Швеція входить до десятка найбільш розвинених країн з порівняно хорошою середньою тривалістю життя (81 рік), економічними показниками і державною підтримкою працюючих батьків.

Ідеал домогосподарства з двома годувальниками, який намагалися розбудувати соціал-демократи, передбачав не лише входження жінок на ринок праці та створення державної інфраструктури по погляду за дітьми, але й заохочення чоловіків більш активно включатися у доглядову та репродуктивну працю. Однак, досі не до кінця розв'язаною залишається проблема репродуктивної (і доглядної) праці, яка менш престижна і менше оплачувана (переважно жінки-мігрантки виступили новим трудовим ресурсом, який залучився до обслуговування держави загального добробуту).

Натомість слушно видається державна політика залучення чоловіків до репродуктивної праці та хатньої роботи. Швеція, порівняно з іншими країнами, найуспішніше втілює цей принцип із точки зору соціальної та громадської підтримки – просування ідеї «відповідального батьківства» (дітей визнають цінністю для суспільства, і тому різні діячі мають бути залучені до їх виховання – держава, роботодавці, батьки). Водночас актуальною в цій ситуації залишається врахування не лише гендерного аспекту, а й класового та етнічного, які складають невід'ємні елементи системи соціальних нерівностей.

Швеція пропонує варіанти розв'язання «репродуктивної дилеми», частково втілений у державі загального добробуту: усупільнення репродуктивної та доглядової праці, виведення її до рівня так званої «гідної праці» (добре забезпеченої державними механізмами та визнаної на суспільному рівні), більш ефективне залучення трудових ресурсів (якими виявляються передусім жінки).

Досвід впровадження політики гендерної рівності на прикладі Швеції демонструє, що незважаючи на початкову резистентність, пов'язану з домінуванням традиційних гендерних норм (що характерно для більшості сучасних країн), в довгостроковій перспективі ця політика поєднана зі створенням надійних механізмів соціальної підтримки, сприяє значному зростанню якості життя всього населення. Попри те, що нордична модель виникла з специфічних соціально-економічних умов (як зрештою і всі інші моделі), це не означає неможливості втілення її принципів в інших контекстах. Йдеться не стільки про транспортабельність цілої моделі, як про гнучку адаптацію принципів соціальної справедливості та соціального захисту, з обов'язковим урахуванням гендерної специфіки, до локальних контекстів.

- Andersen, T. M., Holmström, B., Honkapohja, S., Korkman, S., Söderström, H.T. and Vartiainen J., 2007. *The nordic model. Embracing globalization and sharing risks*. Helsinki: Taloustieto Oy. Available at: <http://economics.mit.edu/files/5726>
- Bonke, J., 1997. *Dilemmaet arbetsliv – familjeliv i Norden*. Copenhagen: The Danish National Institute of Social Research.
- Christiansen, N.F., Marrkola, P., 2006. Introduction in: Christiansen, N.F., Petersen, K., Edling, N. and Haave, P. (eds.) *The Nordic model of welfare. A Historical reappraisal*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Forsberg, L. 2007. *Negotiating involved fatherhood: Household work, childcare and spending time with children*. NORMA – Nordic Journal for Masculinity Studies 2(2), pp. 109-126.
- Esping-Andersen, G., 1990. *The Tree Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G., 2000. *A Welfare State for the 21st Century. Ageing societies, knowledge-based economies, and the sustainability of European welfare states*. Paper. Available at: <http://www.nnn.se/seminar/pdf/report.pdf>
- Evertsson, L., 2000. *The Swedish welfare state and the emergence of female welfare state occupations* in *Gender, Work and Organization* 7, pp. 230-241.
- Eurostat. *Fertility statistics 1960-2011*. Available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Fertility_statistics
- Gustafsson, G., 1997. *Strategies and Practical Considerations* in Gustafsson, G., Eduards, M., Rönnblom, M. (eds.) *Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s*. Stockholm: Publica, pp. 53-54.
- Hirdman, Y., 1994. *Women – From Possibility to Problem? Gender Conflict in Welfare State – the Swedish Model in Research Report (Swedish Center for Working Life)* no. 3, p. 18.
- Human Development Report 2012*. Human Development Index, UNDP. Available at: <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/SWE.html>
- Kessle-Harris, A., 2003. *In pursuit of economic citizenship in Social Politics*, Vol. 10, no 2, pp. 157-175.
- Klinth, R., 2002. *Göra pappa med barn: Den svenska pappapolitiken 1960–1995*. Umeå: Boréa.
- Lister, R., 2008. *A Nordic Nirvana? Gender, Citizenship, and Social Justice in the Nordic Welfare States* in *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, Vol. 16, no. 2, pp. 242-278.
- Melbi, K., Ravn, A-B., and Carlsson Wetteberg, C., 2008. *A Nordic model of gender equality?* in Melbi, K., Ravn, A-B., and Carlsson Wetteberg, C. (eds.) *Gender equality and welfare politics in Scandinavia. The limits of political ambitions?* Bristol: The Policy Press, pp. 1-27.
- Mulinari, D., 2008. *Women friendly? Understanding gendered racism in Sweden* in Melbi, K., Ravn, A-B., and Carlsson Wetteberg, C. (eds.) *Gender equality and welfare politics in Scandinavia. The limits of political ambitions?* Bristol: The Policy Press, pp. 167-182.
- Nordberg, M., 2005. *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Palme, O., 1972. *The emancipation of men* in *Journal of Social Issues*, no. 28(2), pp. 237–46.
- Women and men in Sweden 2012. Facts and figures*. Statistics Sweden. Available at: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0201_2012A01_BR_X10BR1201ENG.pdf

Scandinavian utopia?

Gender equality and labour vs. reproductive resources in Sweden

Tamara Martsenyuk, Tetyana Bureychak

The Nordic model represents one of the most successful examples of promoting welfare and gender equality politics. In this paper we offer an overview of the key aspects and principles of this political positioning and discuss how they are implemented concerning gender balancing of labour vs. reproductive resources in Sweden. The paper provides an analysis of the main achievements in solving 'reproductive dilemma' and its problematic effects in relations to intersection of gender, ethnic and class inequalities.

Життєздатні альтернативи

Уривок із книги «Уявляти реалістичні утопії»

Ерік Олін Райт

Переклала **Дарина Коркач**

Ерік Олін Райт – соціолог, представник аналітичного марксизму. Дослідник соціальної стратифікації та емансипативних альтернатив капіталізму. Президент Американської соціологічної асоціації з 2012 року.

Завдання емансипативної соціальної науки – розробити послідовні та надійні теоретичні альтернативи наявним інститутам та соціальним структурам, які б усунули чи суттєво пом'якшили шкоду та несправедливість, виявлені під час вивчення та критики цих інститутів. Соціальні альтернативи можна розробляти та оцінювати за трьома критеріями: бажаність, життєздатність та досяжність. ...Ці критерії утворюють своєрідну ієрархію: не всі бажані альтернативи є життєздатними, і не всі життєздатні альтернативи є досяжними.

1. Бажаність

Дослідження бажаних альтернатив, без обмеження за життєздатністю та досяжністю – це область утопічної соціальної теорії та нормативної політичної філософії. Як правило, в таких дискусіях критика інститутів дуже слабка, і акцент робиться радше на проголошенні абстрактних принципів, ніж на власне розробці нових інститутів. Так, наприклад, марксистський опис комунізму як безкласового суспільства, яке керується принципом «від кожного за здібностями, кожному за потребами», майже нічого не говорить про фактичні інституційні механізми, які б уможливили дію цього принципу. Ліберальні теорії справедливості так само розробляють та захищають принципи,

що їх мали б реалізовувати інститути справедливого суспільства, без систематичного вивчення питання, чи можна витворити стійкі, стабільні інститути, аби застосувати ці принципи у чистому вигляді, як їх було сформульовано. Такі дискусії важливі, адже вони можуть суттєво сприяти кращому розумінню наших цінностей та зміцненню наших моральних переконань у складній справі зміни суспільства. Але чисте утопічне мислення про суспільні альтернативи може дати відносно мало практичної інформації, корисної для завдань інституційного будівництва чи для переконливості викликів наявним інститутам.

2. Життєздатність

Вивчення життєздатних альтернатив потребує проектів зміни наявних соціальних структур та інститутів, які, у разі реалізації, справді могли би надійно та потужно втілити емансипативні принципи, що надихали на створення цих проектів. Зазвичай на радикальні егалітарні пропозиції заперечують аргументом: «Добре звучить на папері, але це ніколи не буде працювати в реальності». Найбільш відомим прикладом цієї проблеми є комплексне центральне планування – класична форма, у якій революціонери намагалися реалізувати соціалістичні принципи. Соціалісти різко критикували ринкову анархію та її